

Înțeleptul scriitor al Israelului modern de Ruth Wisse

În 1957, **Haim Sabato**, în vârstă de cinci ani, și familia sa s-au alăturat sutelor de mii de evrei alungați din țările arabe care s-au refugiat în Israel. Și-a petrecut copilăria într-unul dintre proiectele de locuințe publice din apropierea Ierusalimului, care fusese construit pentru două comunități de imigranți în plină expansiune: supraviețuitorii Holocaustului din Europa și refugiații din Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Proiectul a devenit cadrul lucrării sale ulterioare *From the Four Winds* (2008, traducere în limba engleză, 2010), ale cărei portrete ale rezidenților ashkenazi din proiect sunt redată cu un calm cu totul străin de originale. În mod clar, tânărul Sabato a trăit acest cartier mixt ca pe o introducere

sănătoasă a unui imigrant într-o patrie pe care acum trebuia să învețe să o împartă.

Educația riguroasă în Tora a lui Sabato a început acasă cu bunicul și tatăl său și a continuat neîntrerupt la liceul Bnei Akiva yeshiva din Ierusalim. Pe parcursul studiilor sale, a fost expus atât tradițiilor de învățatură Mizrahi, cât și Ashkenazi. Mama sa l-a încurajat să citească literatură franceză, iar el citează printre influențele sale literare - pe lângă, desigur, Agnon - figuri mai puțin importante decât Shakespeare, Cehov și Sholem Aleichem. Dar de departe cele mai puternice influențe au fost sursele biblice, talmudice, liturgice și populare ale evreilor educați din Alep care, asemenea marelui filosof medieval Moise Maimonide, au integrat învățăturile altora în tradiția lor. A urmat apoi cursurile postliceale la o yeshiva hesder: o instituție (tot sub auspiciile Bnei Akiva) care combina învățarea Torei cu serviciul militar. Mai târziu, el însuși avea să pornească o yeshiva în comunitatea diversă din punct de vedere religios din Ma'aleh Adumim.

În calitate de student la yeshiva, Sabato a început să-și publice ficțiunea, adaptând stilul poveștilor pe care le auzise toată viața, unele dintre ele fiind apoi țesute într-o tapiserie în prima sa carte publicată, *Aleppo Tales* (ebraică 1997, traducere în engleză 2004):

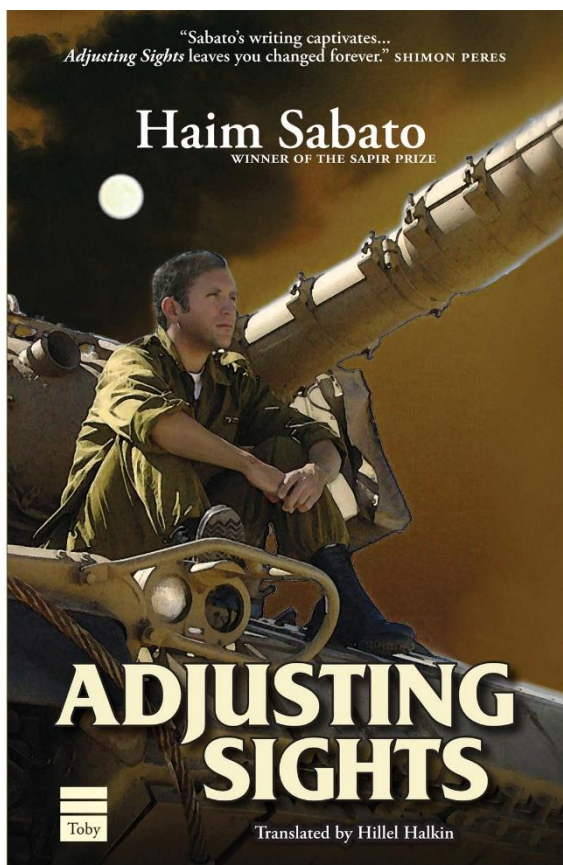
Locuitorii din Aram Tsova sunt mândri de orașul lor și nu conțin să îl laude. Ei sunt la fel de mândri de aerul și de fântânile sale ca și de perspicacitatea comercianților săi; mândri de poezii și de cântăreții, mândri de rugămințile lirice și de Cartea Imnurilor pe care le-au scris, cu scările lor melodice. Locuitorii din Alep laudă mâncarea orașului lor și delicatesele sale...

Prin poveștile noduroase ale familiilor și comunităților, care ajung până la originile

lor biblice și înainte de stabilirea în Israel, Sabato taie prin exotism până la nucleul comun al învățăturilor evreiești. Arătându-ne calea spre acest țel luminos, rabinul nu este niciodată departe de scriitor.

Reglarea Țintelor

A doua sa carte a fost tot ceea ce nu a fost prima. Urgentă și tulburătoare, *Adjusting Sights* (Tey'um kavanot, 2000; traducere în limba engleză 2003) reverberează din cauza șocului care l-a determinat să o scrie. Haim tocmai terminase antrenamentul de bază în corpul de tancuri al Israelului când, în Yom Kippur 1973, evreii care se rugau în sinagogile lor au auzit sirenele care anunțau o chemare în armată. Deși serviciile de informații israeliene identificaseră manevre militare atât pe frontul egiptean, cât și pe cel sirian, s-a crezut în mod eronat că armatele arabe nu erau încă pregătite pentru un asalt major, după înfrângerea lor atât de recentă din Războiul de Șase Zile din 1967.

Greutatea acestei teribile erori de calcul avea să fie suportată de unități de tancuri precum cea a lui Sabato, care s-au mobilizat instantaneu, dar fără echipamente pregătite de luptă - în contrast puternic cu cele trei divizii siriene care s-au deplasat în Golan cu 1.400 de tancuri față de cele mai puțin de 200 ale Israelului, cu o disparitate și mai mare în ceea ce privește infanteria și artileria. După ce inițial au pierdut teren, israelienii s-au regrupat și i-au alungat pe sirieni, dar cu pierderi grele.

Mai mare chiar și decât numărul de pierderi a fost pierderea de moral, deoarece această debacle a dat cea mai mare lovitură dată încrederii naționale în sine pe care tânărul stat evreu o experimentase până atunci. În cuvintele arheologului și comandantului militar Yigal Yadin, nimeni nu și-a imaginat vreodată că un astfel de război, primul în care tații și fiii au fost împreună în acțiune, ar putea avea loc. "Noi - tații - am luptat pentru ca fiii noștri să nu fie nevoiți să meargă la război". Demoralizarea țării era atât de profundă, încât era greu de apreciat faptul că Israelul câștigase în mod decisiv.

Până acum, o mare parte din ficțiunile evreiești despre război, bazate pe războiul din octombrie 1973, au expus în diverse moduri incidente de cruzime, au plâns pierderile, au argumentat drepturile și nedreptățile istorice, au laudat curajul și au sărbătorit victoria, dar nu cunosc nimic asemănător cu încercarea lui Sabato de a vindeca o națiune rănită. El a scris această carte la mai bine de doisprezece ani după război, când s-a simțit capabil să se scufunde din nou în traumele acestuia și, la fel ca toți ceilalți din țară, a vrut să dea un sens celor întâmplate. Cu această carte și-a adus amprenta sa specială în literatura israeliană.

Comisia de anchetă **Agranat** fusese înființată imediat după război pentru a

investiga ceea ce israelienii numeau *ha-Mehdal*, "Greșeala". Mai mult decât un răspuns la protestele civice postbelice sau la apelurile la demisie, a fost nevoia de a determina ce a mers prost: o prioritate existențială pentru o țară care avea să existe doar atât timp cât nu pierdea niciodată un război. În această lucrare de ficțiune bazată pe propria experiență, Sabato pune în paralel activitatea comisiei, urmărind o anchetă personală asupra soartei prietenului său Dov, cu care a plecat în luptă, dar care nu s-a mai întors niciodată. Separat de amicul său, naratorul (fictivul Haim pe care îl voi numi așa) trebuie să afle soarta lui Dov. Căutarea acestei informații dezvăluie cât de haotic, improvizat și cu adevărat amenințător a fost războiul și ce pierderi a făcut dincolo de cei 770 de morți israelieni și peste 2.400 de răniți. Dar, prin relatarea poveștilor acestor soldați, Sabato face ceea ce Comisia nu a putut face, demonstrând cum diferitele părți ale societății israeliene se reunesc în națiunea integrată. Secretul stă în povestire.

Astfel, pe picior de război sau nu, cartea se deschide cu Hăsidimii Amshinov dansând la finalul acelei zile fatidice în sfîntirea lunii noi. Haim și Dov sunt atrași în cerc, cântând: "Așa cum eu dansez în fața Ta, dar nu Te pot atinge, așa să danseze dușmanii noștri în fața noastră și să nu ne atingă și să nu ne facă rău. Fie ca groaza și frica să se abată asupra lor!". În acel cartier mixt de evrei Ashkenazi și Mizrahi, prietenia lui Haim cu Dov, copilul unor imigranți români, pare la fel de naturală ca și insistența vecinilor lor ca cei doi băieți să primească binecuvântarea rabinului lor înainte de a pleca la luptă. La cuvintele: "Fie ca groaza și frica să se abată asupra lor", rabinul din Amshinov adaugă: "Pe ei și nu pe tine".

Acestea sunt cuvintele pe care Haim continuă să le audă în primele zile teribile

care au urmat - și încetează să le mai audă când află de moartea lui Dov. Odată ce luptele s-au încheiat, îi este teamă că rabinul îl va întreba: "Unde este prietenul tău?". Dar până când află cum a fost ucis Dov (de un obuz care a ratat de puțin unitatea lui Haim), rabinul Amshinov a murit el însuși. Vindecarea, atâta câtă există, vine nu din puterea binecuvântării, ci din soldătenia care a fost făcută în aura ei.

Pentru că acești băieți sunt abia ieșiți de la instrucția de bază și nu au fost testați în luptă, ei resimt din plin șocul războiului. Haim este un artilerist. Când își dă seama că nu are nicio speranță de a găsi un calibrator de care are nevoie pentru vizorul său, caută niște ață, deoarece fusese învățat că se poate improviza prin încrucișarea a două ațe, înmuiate în grăsime, peste gura țevii. Dar ofițerii strigă: "Ar trebui să fiți deja pe Înălțimile Golan!", iar graba frenetică nu-i dă timp să o facă. Reglarea țințelor, imperativul lui Haim, este sarcina pe care și-a propus-o Sabato în această carte, ai cărei cititori nu vor mai trebui să li se reamintească niciodată că Israelul nu are o distanță sustenabilă între frontul intern și lupte.

Cu același simț al responsabilității, Haim povestește mai târziu despre un rezervist proaspăt chemat care nu s-a oferit voluntar pentru o acțiune, lăsând-o în seama oamenilor care se aflau deja în luptă de zile întregi. "Ani mai târziu, când mă întâlneam uneori cu el, tot nu mă putea privi în ochi. Știam că voia să îl iert. Nu era ceva ce puteam face". Această țară nu poate menține nicio distincție între datoria morală și cea militară. Haim, care de obicei vorbește în termeni morali evreiești, vorbește aici în calitate de cetățean-soldat.

Și totuși, într-o notă opusă, există acest lucru: în prima sa permisie, când profesorii

și studenții de la yeshiva îl întreabă pe Haim ce a trăit, el le spune că Gidi, colonelul lor, i-a pus pe oameni în ture de noapte de patru ore pentru a păzi împotriva comandourilor siriene din jur, dar a luat el însuși prima gardă și i-a trezit doar dimineața. Întrebat ce s-a întâmplat, Gidi spusese cu timiditate: "Păreați atât de obosiți și sunteți atât de tineri. Sunteți niște copii, cu toții. Cum puteam să vă trezesc?".

În povestea lui Sabato, într-adevăr, războiul cimentează interdependența dintre religios și secular. "Gunner, roagă-te! Suntem atacați!", strigă ireligiosul Gidi în timpul luptei. Naratorul spune: "M-am rugat. Nu era atunci nici un fir de păr între inima mea și buzele mele. Nu mă mai rugasem niciodată așa". Nici unul dintre acești doi bărbați nu se așteaptă ca rugăciunea să-l salveze de atacul sirian; rugăciunea nu mai este o investiție în securitatea lor comună, ci cea mai puternică expresie a imperativului lor național.

Contextul religios al acestei cărți, ca și al tuturor ficțiunilor lui Sabato, este mereu în pericol de a fi înțeles greșit de cei care identifică credința cu certitudinea. Hillel Halkin, superbul traducător al cărții și el însuși atât un erudit, cât și un romancier, a observat că Sabato poate că a ratat o oportunitate prin faptul că nu l-a făcut pe naratorul său să treacă printr-o criză de îndoială. Agnon, Halkin și fiecare scriitor evreu din tradiția literară europeană l-ar fi expus, fără îndoială, pe evreul narator evreu pios la genul de provocări pe care Iluminismul le-a lăsat moștenire askenazilor. Unde este Dumnezeu atunci când istoria pare să strivească poporul Său? Unde este neîncrederea lui Haim?

Ca și cum ar anticipa astfel de reacții, Sabato le integrează în opera sa. Aici, o echipă de investigatori - un anchetator al serviciilor de

informații, un istoric militar și un psiholog al armatei - sosește de la Tel Aviv pentru a documenta experiențele trăite de unitatea lui Haim în timpul războiului. Trioul înregistrează fiecare greșeală militară și fiecare cădere psihologică din timpul ambuscadei mortale din Siria, inclusiv ororile focului prietenesc. Dar, în discuția privată care a urmat, unul dintre soldați își amintește că, atunci când recita rugăciunea de seară, Haim a relatat ceea ce învățase la yeshiva despre promisiunea lui Dumnezeu: "Poporul Israel va triumfa, chiar dacă nu se știe ce se va întâmpla cu oricare dintre noi". Privind înapoi, Haim, în calitate de narator al cărții, își explică acum gândirea:

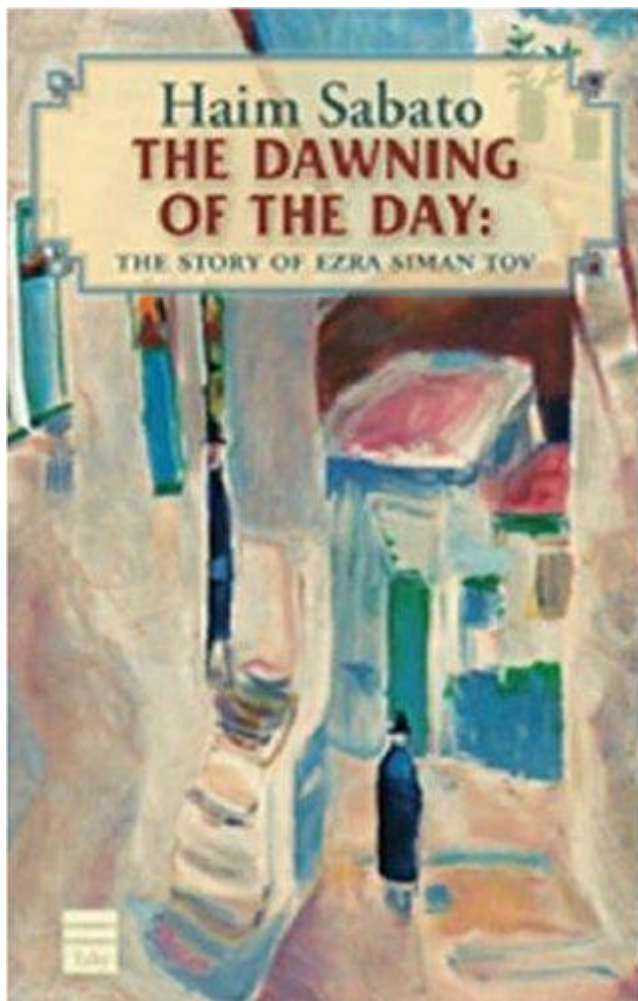
Hanan și Rami stăteau și ascultau. Nu știu dacă i-am convins din punct de vedere intelectual. Nu încercam să o fac. Vorbeam din inimă pentru a-i încuraja. Pentru a mă încuraja și pe mine însumi. Hanan s-a uitat la mine și a spus: "Sper că ai dreptate". După război, mi-a spus: "Te-am invidiat atunci pentru credința ta. Probabil că ți-a făcut lucrurile mai ușoare". "Nu sunt atât de sigur", i-am spus eu.

Nici noi nu suntem "atât de siguri", pentru că cerințele credinței evreiești pot fi chiar mai grele decât poverile oneroase ale cetățeniei. După război, Hanan și Rami nu s-au simțit personal obligați, așa cum s-au simțit adevărații Haim, să înființeze o yeshiva care să-i pregătească pe alții ca ei. Pe lângă faptul că relatează în mod veridic despre război, cartea lui Sabato, ca și Haim în acel pasaj, îl situează în eternitatea Israelului.

II. Răsăritul zilei

Se pare că Sabato avea o ambiție literară chiar mai mare decât cea a iubitului său Agnon, și anume aceea de a scrie un roman despre un om cu adevărat bun.

Romanul european modern s-a născut din conflictul dintre individul care apare brusc în istorie și societatea care până atunci fusese indiferentă la dorințele sale personale. Cu cât eroul și eroina erau mai failibili, cu atât mai mare era posibilitatea scriitorului de a cerceta toate aspectele vieții și destinelor lor. Cine ar putea fi interesat de un roman cu motto-ul: "Integritatea celor drepti îi va călăuzi" (Proverbe 11:3)? Cu toate acestea, este imposibil să nu fii interesat de *The Dawning of the Day* (traducere în limba engleză, 2006), romanul lui Sabato despre un evreu integru din Ierusalim pe nume Ezra Siman Tov. Pentru că, prin el, Sabato, inspirat de căsătoria dintre limbajul religios evreiesc și povestirea modernă a lui Agnon, reușește să scrie literatură liturgică în formă de povestire modernă.

În Zori de zi, Sabato revine la modelul său inițial, înșirând poveștile ca niște perle pentru a forma un lanț narativ. Unchiul său străbunic, "unul dintre cei mai curați oameni cu mintea curată din vechiul Ierusalim", era deosebit de pasionat de poveștile lui Ezra Siman Tov, un alt locuitor al Ierusalimului căruia îi plăcea să spună povești pe care ceilalți adorau să le audă. Ezra lucrează într-o spălătorie specializată în țesături religioase lavabile. Căsătoria lui iubitoare, recitarea zilnică a rugăciunilor și psalmilor, dispoziția lui generoasă transmit plăcerea profundă de a trăi ca evreu. Se spune că scopul iudaismului este viața bună, iar Ezra este demonstrația sa literară.

Dar Sabato trebuie să se fi îngrijorat că acest lucru era prea mult dintr-un lucru bun. El avertizează: "Dacă ați crede că Ezra a avut numai zile bune, v-ați înșela amarnic". Unele dintre încercările lui Ezra apar din partea celor cu acreditări mai înalte, care suferă din cauza propriilor lor fragilități. Cumnatul său, un erudit al moștenirii lor literare sefarde comune, nu crede că Ezra poate aprecia cu adevărat opera marelui poet medieval Shlomo Ibn Gabirol, pe care a recitat-o toată viața. Dar când acesta primește un premiu pentru o lucrare cu adevărat originală, președintele universității îl laudă în termeni care trezesc suspiciuni: "I se părea că i se spune că, dacă vrei să câștigi un premiu în zilele noastre, tot ce trebuie să faci este să fii sefard sau să scrii despre moștenirea culturală sefardă." În mod similar, învățatul de Talmud Moishe Dovid, care își petrece zilele cufundat în dificultățile unui singur pasaj, este deranjat de cântatul blând al psalmilor de către Ezra într-un alt colț al casei lor de studiu. Amândoi acești oameni, în crizele lor de disperare, sunt hrăniți de poveștile lui Ezra și de prezența lui Ezra. Și mai este și faimosul scriitor local fără nume - totul indică spre Agnon - care se

învârte în jurul lui Ezra atunci când acesta este în pană de subiect, sperând să culeagă o poveste.

Alfabetizarea ocupă un loc atât de important în tradiția evreiască, încât folclorul său compensează adesea prin contrastul negativ dintre omul inteligent și cel simplu. Aici, modulul de viață al lui Ezra i se acordă din ce în ce mai multă autoritate, pe măsură ce fiecare dintre acești "superiori" culturali recunoaște importanța omului mai simplu pentru ei.

Acest lucru ne readuce, chiar dacă pe scurt, la relația dintre Sabato și Agnon, a căror asemănare constă în infuzia de surse tradiționale în ficțiunea modernă, dar care diferă prin modul în care combină aceste elemente. Pentru că evreii europeni au descoperit "iluminarea" sau Haskalah în ceea ce li se părea a fi culturile înconjurătoare mai dezvoltate, scriitorii idiș și ebraici au simțit că intră în ceea ce I.L.Peretz numea "beys medrish", casa lor de studiu. Literatura lor a fost un răspuns la ruptura, la înstrăinarea provocată de această tulburare. Agnon este un scriitor modernist care integrează texte și elemente religioase în opera sa. La fel ca marele scriitor fără nume din acest roman, el iubește poveștile tradiționale ale lui Ezra ca sursă de inspirație pentru lucrurile sale mai complicate.

Scriitorul evreu din lumea arabă nu a cunoscut o astfel de inferioritate. Sabato este încântat să includă ficțiunea modernă ca o nouă formă suplimentară de scriere evreiască. Opera sa integrează ceea ce a fost rupt; el lucrează sub semnul nu al aghiotantului, ci al soției din căsnicia evreiască ideală. El ne face să credem în realitatea a ceea ce am fost crescuți să credem.

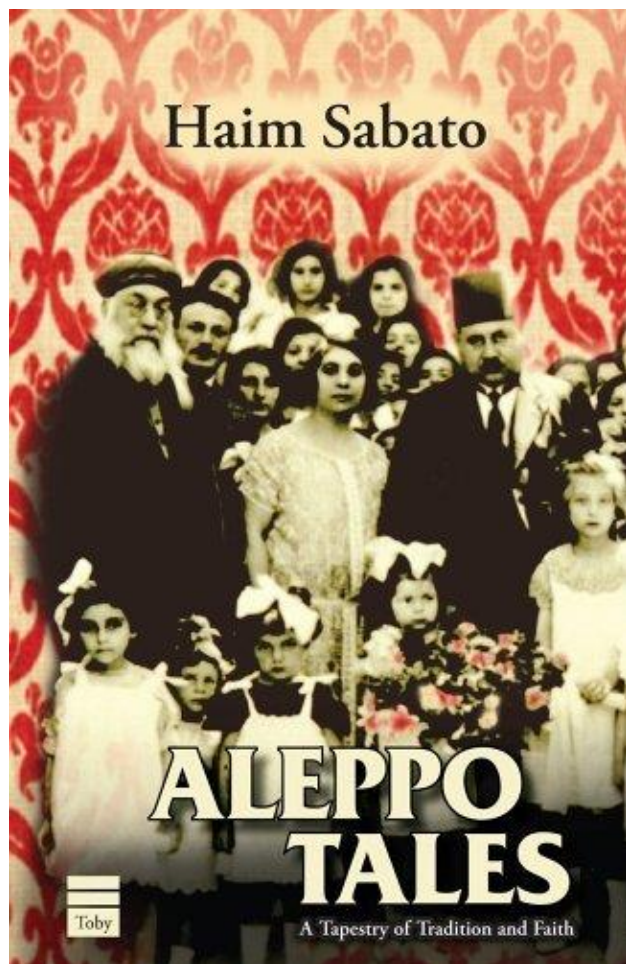
Între timp, însă, Ezra Siman Tov, eroul acestui roman, suferă unele dintre aceleași pierderi ca și cele consemnate în ficțiunea diasporei. La sfârșitul cărții, aflăm, în sfârșit, povestea fiicei sale, care îi provoacă tatălui ei aceeași agonie nemărginită pe care Chava o provoacă tatălui său, Tevye Lăptarul lui Sholem Aleichem. (Cel al lui Ezra îi urmase pe misionarii creștini spre o vocație presupus mai înaltă.) Și, deși Ezra este originar din Ierusalim, suferă și el, la o scară mai mică, o strămutare asemănătoare cu cea cu care se confruntă mulți alți evrei din generația sa atunci când cartierul cu casa și locul său de muncă sunt demolate pentru "dezvoltare". Ca să-l trezească atunci când cedează în fața durerii, soția sa îi spune: "Nu-mi spui tu mereu că generațiile vin și pleacă, dar pământul rămâne pentru totdeauna?". (Eclesiastul 1:4) Cugetul soției sale nu îl liniștește imediat, dar acesta este modul în care îndură orice le aduce viața.

Cu alte cuvinte, Ezra continuă să trăiască în bucurie nu pentru că soarta l-a cruțat de experiențele colegilor săi evrei, ci pentru că poartă în el cuvintele și melodia Psalmilor, înțelepciunea lui Maimonide, frumusețile liturghiei, completate de învățăturile regeneratoare ale rabinului local. Sabato ne arată, prin repertoriul său cumulativ, cum poate evreul credincios să continue să întâmpine zorii fiecărei noi zile.

Când i-am menționat fiului meu Billy că lectura lui Sabato m-a expus la înțelepciunea liniștitoare a evreilor din Alep, el mi-a amintit că tot așa procedează și clasicistul și biblistul James Kugel, în abecedarul său Despre a fi evreu (1990), îl folosește ca figură de autoritate pseudonimă pe un Albert Abbadi, un înțelept bancher din Alep. În carte, un tânăr american pe cale să se căsătorească între soți îl roagă pe acest prieten de familie să intervină pe lângă părinții săi dezaprobatori și, în schimb, are

parte de explicațiile bărbatului, care îi explică de ce nu va face un astfel de lucru și de ce băiatul ar trebui să schimbe cursul. Căutând o astfel de instrucție înțeleaptă într-un cadru evreiesc, Kugel a găsit-o în moștenirea sefardă și mizrahi.

Evreii sirieni ar putea să-și dea ochii peste cap, gândindu-se la atribute mai puțin elocuoase asociate tribului lor, dar acestea sunt personaje convingătoare în care avem încredere. Ezra Siman Tov, spălătorul din Ierusalim, ca și Albert Abbadi, bancherul sirian, oferă evreului modern neliniștit un loc de refugiu. În ficțiunea lui Sabato, acel loc binecuvântat se găsește fizic în statul-națiune evreiesc integrat Israel.

NOTE - Despre autori

Ruth R. Wisse este editorialistă la Mozaic, profesor emerit de literatură idiș și literaturi comparate la Harvard și membru senior distins la Tikvah Fund. Cartea sa de memorii *Free as a Jew: a Personal Memoir of National Self-Liberation* (Liber ca evreu: o memorie personală de auto eliberare națională), din care au apărut capitole în revista Mozaic

Haim Sabato s-a născut la Cairo, într-o familie de origine alepano-siriană. În anii 1950, familia sa a emigrat în Israel și a locuit într-o "ma'abara" (tabără de tranzit) în Kiryat HaYovel, Ierusalim. A studiat la un Talmud Tora din Bayit Vegan, în apropiere, iar după aceea a urmat cursurile yeshiva-școală superioară "Netiv Meir", tot în Bayit Vegan. Rabinul Aryeh Bina, Rosh Yeshiva de la "Netiv Meir", a fost unul din mentorii săi.

După absolvire, s-a alăturat programului "Hesder" de la Yeshivat Hakotel, în orașul vechi din Ierusalim, care combină studiile la yeshiva cu serviciul militar. Experiențele sale din timpul războiului de Yom Kippur, la vârsta de 21 de ani, l-au determinat să scrie "*Adjusting Sights*".

După război, Sabato și-a petrecut următorii ani la Yeshivat Mercaz Harav, căminul spiritual al sionismului religios. După ce a primit confirmarea rabinică, Sabato a cofondat Yeshivat Birkat Moshe în Ma'aleh Adumim, lângă Ierusalim, în 1977.

Traducere AG

Via Max Tzinman